

Η τεχνολογία στο Βυζάντιο του Θ. Π. Τάσιου

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Με αφορμή μια διάλεξη μου στο φιλόξενο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης (μετά απο πρόσκληση του Συλλόγου των Φίλων του Μουσείου), αξίζει να ξανατεθεί το ερώτημα περι Βυζαντινής Τεχνολογίας. Και διοτι πώς είναι δυνατόν να καμυνόμαστε οτι γνωρίζομε εναν Πολιτισμό, όταν συστηματικά αγνοούμε την Τεχνολογία του. Λοιπόν, οι γνώσεις-μας περι της Βυζαντινής Τεχνολογίας δέν είναι πλούσιες. Και ιδού μερικά πιθανά αίτια, ευρύτερου νομίζω ενδιαφέροντος.

α) Και, πρώτον, η παλαιότερη υποτίμηση του Βυζαντίου καθεαυτό απ' τη διεθνή ιστοριογραφία...β) Δεύτερον, η εγνωσμένη αδιαφορία των Ιστοριογράφων (μέχρι πρόσφατα) για την Τεχνολογία καθόλου, ως θεμελιώδους παράγοντος των Πολιτισμών ενγένει.

γ) Σημαντικό, πάντως, μέρος της αγνοίας-μας περί του Βυζαντίου γενικότερα, οφείλεται στη συστηματική καταστροφή μεγίστου μέρους των Αρχείων των κυβερνητικών υπηρεσιών, κυρίως, αλλά και των γαιοκτημόνων και των Συντεχνιών, κλπ. Η ιστορία της Τεχνολογίας θα προέκυπτε αρμοδιότερον απο τέτοια Αρχεία, παρά απ' τις περιγραφές των υμνητών (ή και κατηγορών) του Αυτοκράτορα!

δ) Είναι όμως εξ ίσου αληθές οτι οι ίδιοι οι βυζαντινοί δέν φαίνεται να είχαν σπουδαίαν ιδέα για τα τεχνικά επαγγέλματα: «Οι τας αγοραίας και χειρουργικής τέχνας ασκούντες (οι χειροτεχνάριοι ως ελέγοντο) εθεωρούντο ταπεινοί και βάνουσοι δι' ό και περιεφρονούντο, εκ πολλών μαρτυριών μανθάνομεν» (Φ.

Κουκουλές). Ο Θεόδωρος ο Πρόδρομος, λ.χ., βάζει στο στόμα τού πατέρα-του τη φράση «... ουδέ τε χαλκότυπον, και γάρ εμόν έσσεται αίσχος». Μια τέτοια ιδεαλιστική στάση, που θυμίζει... Ξενοφώντα (στον βαθμό βέβαια κατα τον οποίον δέν προέρχεται μόνον απο λογίους ή μόνον απο ψωροευγενείς), θα μπορούσε να σημαίνει μιαν ευρύτερη υποτίμηση της Τεχνολογίας.

ε) Δέν θα συμμερισθώ, πάντως, την άποψη οτι ο Χριστιανισμός θεωρούσε τάχα τη χειρωνακτική εργασία ως κώλυμα εις την σωτηρίαν των ψυχών! Ο μέν απόστολος των Εθνών Παύλος, λόγιος αυτός, καμάρωνε για τις χειρωνακτικές-του εργασίες, ο δε Ιωάννης ο Χρυσόστομος εκήρυττεν «μηδείς αισχυνέσθω των την τέχνην εχόντων, μή τοίνυν είπης χαλκότυπος εστιν ο δείνα [...] και καταφρονήσης».

στ) Αντιθέτως, μου φαίνεται οτι η βυζαντινή απαγόρευση προς τους ευγενείς να ασκούν εμπορικές δραστηριότητες, ενδέχεται να αποθάρρυνε την μεγέθυνση μερικών πετυχημένων βιοτεχνικών κέντρων ώστε να καταστούν «βιομηχανικότερα».

ζ) Εξ άλλου, τα πολιτικώς αμφίβολης αξίας προνόμια που έδωσαν βυζαντινοί βασιλείς προς Ρώσους παλαιότερα, και προς Ιταλούς αργότερα εμπόρους, άνοιξαν τον δρόμο για την ανεμπόδιστη εισαγωγή τεχνικών προϊόντων απο άλλες χώρες, αποθαρρύνοντας αντίστοιχη εντόπια τεχνολογική ανάπτυξη. «Ετσι, κέντρο βάρους του κράτους των Κομνηνών (11ος αι.) ξανάγινε η γή» (Mango) – χωρίς περαιτέρω τεχνική πρόοδο.

η) Τέλος, ίσως πρέπει να προσθέσομε εδώ και μιαν άλλη κοινωνική αιτία που πιθανότατα συνέβαλε στην κατα διαστήματα μείωση της τεχνολογικής ανάπτυξης στο Βυζάντιο. Πρόκειται για την εξαφάνιση των ηγετικών οικογενειών και εν πολλοίς της αστικής τάξης κατα τις αναστατώσεις του 7ου και του 8ου αιώνα, αλλά και αργότερα...

Παρα ταύτα, το Βυζάντιο διέθετε σημαντική Τεχνολογία. Αλλά μια συστηματική και λεπτομερής γνώση περι αυτής, απαιτεί νέες προσπάθειες. «Χρειαζόμαστε μια συστηματική έρευνα με αντικείμενο τις βυζαντινές πόλεις, τα χωριά, τα κάστρα, τα αγροκτήματα, τις υδρεύσεις, τις αρδεύσεις, τους δρόμους, τις βιοτεχνικές εγκαταστάσεις στις διάφορες επαρχίες της Αυτοκρατορίας» (Mango).

Οσο για μάς εδώ, άς τελειώσομε με μερικές μόνον γενικές πληροφορίες για τη βυζαντινή Τεχνολογία. Αργότερα ίσως επανέλθομε με στοιχεία για επιμέρους τεχνολογικούς τομείς. Κατα την πρωτοβυζαντινή περίοδο, «ένα μεγάλο μέρος της βιοτεχνίας» μας λέει ο Ν. Σβορώνος, «έχει τα χαρακτηριστικά πραγματικής βιομηχανίας. Πολλές βιοτεχνίες ανήκουν στο Κράτος (είναι κρατικά εργαστήρια).

Ωστόσο, μεγάλες βιοτεχνικές επιχειρήσεις βρίσκονται και σε χέρια ιδιωτών, π.χ. ένα μεγάλο μέρος των εργαστηρίων κατασκευής όπλων (πρό του Ιουστινιανού). Τα πλούσια σε πολύτιμα μέταλλα ορυχεία (χρυσού και αργύρου) είναι κρατικά».

Και τώρα, ένας εύγλωττος κατάλογος τεχνικών επαγγελματιών: Εργάτες όπλων, Εικαστικοί τεχνίτες, Ελεύθερα επαγγέλματα: Μηχανικοί, αρχιτέκτονες, οικοδόμοι, τέκτονες (για στέγες και ξυλοδέματα), υαλουργοί, χαλκείς, βρεκάριοι (για βάρκες), ασβεστοποιοί, μολυβδουργοί, κναφείς, ναυπηγοί. Ανήκουν όλοι σε Συντεχνίες, των οποίων το σύστημα αποκτά και νομικόν χαρακτήρα.

Ο κατάλογος αυτός συνιστά άλλη μία ένδειξη ότι η βυζαντινή τεχνολογία λειτουργούσε - και έχουμε νομίζω πολλαπλά κίνητρα για την συστηματική συγκέντρωση των διαθέσιμων γνώσεων και την εντατικοποίηση των ερευνών περί αυτής. Και αναμένεται μια σχετική πρωτοβουλία απ' το Τμήμα ΜΙΘΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών και απ' την ΕΜΑΕΤ στο Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας, προκειμένου να αξιοποιηθεί το κεφάλαιο των γνώσεων των διακεκριμένων Ελλήνων Βυζαντινολόγων (ιστορικών και αρχαιολόγων) στον τομέα αυτόν. Δημοσίευση <<ΒΗΜΑ>>

Ο κ. Θεοδόσης Π. Τάσιος είναι ομότιμος καθηγητής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

Πηγή: vizantinonistorika.blogspot.gr